

อุดมคติ

ปาฐกถามุขนิธิโกมลคิมทอง (ครั้งแรก) ประจำปี ๒๕๑๗
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ วันที่ ๑๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๗

โครงการ ๑๐๐ ปี ชาตกาล ศ.ดร.ป๋วย อึ๊งภากรณ์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

โกมล คีมทอง ถึงแก่กรรมเมื่อ ๒๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๔ เกือบครบ ๓ ปีในวันนี้ พวกเราจึงมาชุมนุมกันเพื่อรำลึกถึงผู้ล่วงลับ สมาคมสังคมนิยมแห่งประเทศไทยร่วมกับมูลนิธิโกมลคีมทอง โดยญาติมิตรเพื่อนฝูงของคุณโกมลได้จัดให้มีการบรรยายขึ้นในวันนี้ก็ด้วยความรัก ความอาลัย ความเคารพ นับถือน้ำใจของคุณโกมล ทำไมพวกเราจึงรักน้ำใจของคุณโกมล คำตอบก็คือเพราะคุณโกมลมีอุดมคติ

ในฐานะที่ผมเองไม่เคยวิสาสะกับโกมล คีมทอง ถ้าจะเคยพบกันพูดกันก็คงจะน้อยเต็มทีจนจำไม่ได้ ผมรู้สึกเป็นเกียรติอย่างยิ่งที่ได้รับเชิญให้มาบรรยายในโอกาสครั้งนี้ เพราะเท่าที่ได้อ่าน ได้ฟังเรื่องราวเกี่ยวกับคุณโกมล ก็รู้สึกประทับใจว่าโกมล คีมทอง (ตามคำของพระศรีวิสุทธิโมลี) เป็นผู้ “ดำเนินชีวิตตามธรรมะและมุ่งอุทิศต่อธรรม บุคคลผู้ดำเนินชีวิตด้วยจิตใจที่เจริญแก่กล้าถึงขั้นเป็นผู้พร้อมจะตายเช่นนี้ ย่อมตระหนักชัดว่าความตายเป็นคตินิยามของชีวิต เมื่อไม่ตายอย่างนี้ก็ไม่แน่ว่าจะตายอย่างไร ดังนั้นเมื่อได้ทำการใดที่ได้พิจารณาว่าถูกต้องแล้ว ก็ดำเนินไปให้ถึงที่สุดโดยมั่นคง โดยนัยนี้ จึงเป็นผู้อุทิศชีวิตเพื่อธรรมได้ ... และ(เป็น)ผู้กล้าหาญที่ยอมอุทิศชีวิตเพื่อบูชาอุดมคติอันเป็นธรรม” (พระธรรมเทศนา *อโฆชชีวกถา* ในหนังสืองานสังสารนายโกมล คีมทอง)

ลักษณะของอุดมคติ

สิ่งใดเล่าคืออุดมคติที่คนอย่างคุณโกมลมี และยึดมั่นอยู่จนสามารถชวนให้พวกเราทั้งหลายเกิดความนิยม

คนเป็นอันมากทุกวันนี้เปรียบได้เสมือนว่าที่ขาดลอย ไม่ว่าจะลมจะพัดพาไปทิศทางใด ก็ลอยไปตามลม พอหมดแรงลมก็ตกสู่พื้น บางคนเปรียบเสมือนเรือที่ปราศจากหางเสือ มีกำลังอยู่ในตัวของมันเอง เดินไปได้เสมอ แล้วแต่คลื่นลมจะพาไป เป็นเรือที่จะไม่ขวางลำน้ำเมื่อเชี่ยว คนชนิดนี้มีชีวิตอยู่ตามบุญตามกรรม มีช่องทางใดที่ง่ายที่จะเอาตัวรอด ก็จะได้ประโยชน์ส่วนตัว ก็เสาะแสวงช่องทางนั้น ไม่ได้ใฝ่แสวงวิถีทางอันนำไปสู่สิ่งประเสริฐซึ่งเป็นความหมายแห่งอุดมคติ

ถ้าการวิเคราะห์ข้างต้นเป็นการวิเคราะห์ที่ถูกต้อง ก็พอจะจับความได้ว่า อุดมคตินั้นคือหลักการที่เราทั้งหลายอาจจะมีอยู่ในใจและยึดมั่นอยู่ ถือเป็นข้อปฏิบัติและแนวทางของความประพฤติของเรา เช่นที่คุณโกมล คีมทองเคยเขียนไว้ว่า “อุดมคตินั้นเคยคิดว่ามี คือจะเป็นครูที่ดี และจุดหมายคือใช้ชีวิตเป็นครู เมื่อเช่นนี้ ก็น่าที่จะทำให้ถึงอุดมคติ” (*สุจิตตรเพลิงชมพู ๒๕๖๑* เรื่อง *ความว่างเปล่า* หนังสือานศพ หน้า ๓๖๔)

คนที่ยึดมั่นในหลักการย่อมมีได้ทั้งสัมมาทิฏฐิ และมิจฉาทิฏฐิ อิตเลอ์และมหาตมา คานธีเป็นคนดีดั่งเท่าเทียมกัน ยึดมั่นหลักการเหนียวแน่นคล้ายคลึงกัน แต่เหตุไฉนเราจึงเคารพอิทธิบาทท่านมหาตมา แต่สยดสยองต่อหลักการของอิตเลอ์ เหตุไฉนเราจึงบูชาสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระเยซูคริสต์ และพระมหามหัต หรือศาสดาอื่น ๆ ทั้งหลาย เราสรรเสริญโสกราตีสที่ยอมตายเพื่อความสัตย์จริง เราประณามเทวทัตและจูดาซ่าเป็นมนุษย์ไร้สัจจะและเป็นผู้ทรยศ เรานิยมชมชอบจินตกวี จิตรกร และนักดนตรีที่ใส่แหงทนทุกซั่วนานา ครองชีวิตอยู่ด้วยความยากไร้ เพราะกวีนิพนธ์ หรือจิตรกรรม หรือดุริยนิพนธ์ของท่านไม่ได้รับคามยกย่องนับถือในชีวิตของท่าน แต่กลายเป็นผลงานอมตะในที่สุด เพราะความงามความไพเราะ

ของบทประพันธ์ ภาพเขียน และบทเพลงนั้น ถาวรยั่งยืนยิ่งไปกว่าความนิยมชั่วแล่นชั่วสมัย ส่วนคำประพันธ์ ภาพเขียน และบทเพลงที่นำทรัพย์สินเงินทองให้แก่กันแต่ส่วนมากนั้น ไม่เหลือตกมาถึงคนชั่วอายุต่อไป นั้นมิใช่เพราะความแตกต่างระหว่างความงาม ความไพเราะ กับความนิยมชั่วสมัยหรือ ด้วยเหตุฉะนั้น อุดมคติ หรือวิถีอันนำไปสู่สิ่งประเสริฐนั้นต้องมีลักษณะสำคัญคือต้องตั้งอยู่บนฐานแห่งธรรมะ และในตัวอย่างต่าง ๆ ที่ผมได้ยกขึ้นมาเหล่านั้น อุดมคติต้องตั้งอยู่บนฐานอันแน่นแฟ้นแห่งความจริง ความงาม และความดี

สิ่งใดเล่าเป็นความดี ข้อนี้นิยามไปก็ถึงแต่จะต้องบกร่องด้วยถ้อยคำที่จะใช้ แต่เราทุกคนมีสติสัมปชัญญะ หรือมโนธรรม ที่จะเตือนเราว่าอะไรดี อะไรไม่ดี จะแตกต่างกันบ้างก็แต่ในเรื่องปลีกย่อย แต่พอจะจับเป็นยุติได้ ความดีที่ว่านี้ได้แก่ ความดีสำหรับส่วนรวมของสังคม มิใช่ความดีแต่เฉพาะตัว “*ธรรมะเป็นสิ่งค่าจุนโลก*” ไม่ใช่ “*ธรรมะเป็นสิ่งค่าจุนปัจเจกชน*” แม้ว่าจะมีผลอยู่บ้างในด้านที่ “*ธรรมะย่อมคุ้มครองผู้ประพฤติธรรม*” การทำประโยชน์แก่คนหมู่มากย่อมจัดเป็นความดีแน่ สมดังพุทธพจน์ซึ่งพระศรีวิสุทธิโมลีได้อัญเชิญมาสดุดีโกลน คิมทอง ไว้ดังนี้

“*อตตหิตํ ปฺรหิตํ อุกฺขหิตํ สพฺพโลกหิตเมว จินตยมาโน จินตฺเทจฺจ เอวํ โข ภิกขุ ปณฺทิตโต มหาปญฺญุ โหติ เมื่อกะคิด ก็คิดการที่เป็นประโยชน์เกื้อกูลแก่ตน เกื้อกูลแก่ผู้อื่น เกื้อกูลแก่ชาวโลกทั้งหมดทีเดียว อย่างนี้แล ภิกษุจึงจะชื่อว่า เป็นบัณฑิต มีปัญญามาก*” (พระธรรมเทศนา อโมขชีวิกา)

ผู้ที่มีอุดมคติและยึดมั่นอยู่ในอุดมคตินั้น ย่อมเป็นผู้ที่หมั่นพิจารณาตนเอง สอบสวนตนเองอยู่เสมอ มิได้มีความประมาท เพราะมาายาคความลุ่มหลงในโลกและสังคมนั้น มีอยู่หนาแน่นทั่วไป ถ้าเผลอตัวสักพริบตาเดียว ก็อาจจะพลัดตกไปในห้วงแห่งกิเลสตัณหาและความโลภได้โดยง่าย คุณโกลนได้เขียนถึงคุณอุทัย ดุลยเกษม ตอนหนึ่งว่า

อนาคตสดใสของผมนั้นจะมาวัดกันด้วยมาตรฐานแบบสังคมพื้น ๆ อย่างนี้ไม่ได้แน่ เพราะสิ่งที่เราเห็นดีเห็นควรมีคุณค่า มิใช่สิ่งที่สังคมเขายอมรับกันอยู่ การมียศมีตำแหน่งเป็นชั้นเอกชั้นพิเศษ หรือเป็นอธิบดีนั้น มิใช่ความภาคภูมิใจอะไรในชีวิต แต่การที่ได้ทำอะไรไว้ให้แก่สังคมบ้าง อย่างที่เราเห็นว่าดีว่าควร นั้นต่างหากคือสิ่งที่ควรแก่การภาคภูมิใจ และทางของอนาคตที่สดใสคือการลดความหลงผิด ความมัวเมาในกิเลสเหล่านี้ ออกให้มากที่สุด เห็นอะไรในสภาพที่เป็นจริงตามนั้น นั้นแหละคือทางสดใสของชีวิต จะว่าผมมาอยู่ที่นี่แล้วได้ทางของอนาคตที่สดใสขึ้น ก็ไม่ผิดอะไรนัก เพราะสภาพของที่นี่ทำให้ได้ความคิดความยังคิดขึ้นมา มาก มีโอกาส มีเวลาที่จะมาไตร่ตรองและใคร่ครวญมากขึ้น ไม่เหมือนเมื่ออยู่กรุงเทพฯ เราเป็นตัวของเราเองกันน้อยเหลือเกิน หมกมุ่นอยู่กับเรื่องนั้นเรื่องนี้ และส่วนมากก็ไร้คุณค่า ต้องขอปรับตัวให้เข้ากับสิ่งนั้นสิ่งนี้อยู่ตลอดเวลา ว่าง ๆ ไม่มีเวลาหยุดหย่อน (จดหมาย ๑๖ มิถุนายน ๒๕๑๓ หนังสือานศพ หน้า ๑๘๖)

แม้เมื่ออยู่กรุงเทพฯ คุณโกลนก็ได้ประมาท ใน *สุจิตร์เพลิงชมพู* พ.ศ.๒๕๑๒ เรื่อง *ข้าพเจ้ากลัว* ได้เขียนไว้ดังนี้

ข้าพเจ้ากำลังเกรงอยู่ว่า เมื่อถึงขั้นหนึ่งไปแล้ว ข้าพเจ้าจะต้องเปลี่ยนแปลง จริงอยู่การเปลี่ยนแปลงเป็นปกติธรรมดาของโลก แต่เปลี่ยนความคิด เปลี่ยนจุดหมายแห่งชีวิต จากความเร่ร่อนสวสัด เต็มไปด้วยความคิดและความปรารถนาดี มาสู่ความอยากได้ใคร่เด่น ความต้องการมีหน้ามีตา ทั้งคิด พูด และกระทำออกมาเพื่อเกียรติยศ ชื่อเสียงแก่ตัวเอง ดิ้นรนไปมาแต่เท่านั้น ข้าพเจ้ามองไม่เห็นเลยว่าตัวเองได้เจริญขึ้น แต่ตรงกันข้าม ดูจะน่าสมเพช และชวนเวทนามากกว่า ข้าพเจ้ากลัวเหลือเกินว่าจะเป็นอย่างนี้ เป็นอย่างที่หลายท่านอันเป็นที่เคารพของข้าพเจ้ากำลังหมกมุ่นอยู่อย่างอุตลุดและไม่คิดแก่ชีวิต

อีกตอนหนึ่ง

ข้าพเจ้าขออธิษฐานให้ได้กลับมาอ่านข้อเขียนนี้อีกเมื่อ ๒๐ ปีไปแล้ว และขอให้การอ่านครั้งนั้นได้เกิดความรู้สึกดังเช่นที่มีความรู้สึกในขณะนี้เกิด (หนังสืองานศพ หน้า ๓๑๘ และ ๓๒๑)

อนิจจา โทมัส คิมทอง ไม่ได้มีโอกาสถึง ๒๐ ปี ที่จะกลับมาอ่านความหมายแห่งอุดมคติของตน ลักษณะของอุดมคติอีกประการหนึ่งคือ อุดมคติเป็นเรื่องเฉพาะตัว ความเชื่อมั่นเป็นเรื่องที่แต่ละคนจะต้องคิดเอาเอง จากคำสั่งสอนของพ่อแม่ ครูบาอาจารย์ และสนทนาเสวนาระหว่างเพื่อนฝูง คำเหล่านี้แต่ละคนเก็บมาร้อยกรอง ผสมผสานขึ้น เมื่อใจของคนย่อมแตกต่างกันไป ก็ไม่น่าแปลกประหลาดอะไร ที่อุดมคติของคนที่เราชมว่าดีด้วยกันนั้น อาจจะแตกต่างกันออกไป บางครั้งคนกลุ่มหนึ่งอาจจะมีหลักการเฉพาะเรื่องตรงกัน เช่น มีความคิดทางด้านการปกครองตรงกัน เมื่อมีใจตรงกันเช่นนั้น ก็จัดได้ว่ามีอุดมคติสอดคล้องกันเฉพาะเรื่อง แต่เมื่อมีนักปราชญ์บางท่านถกอภิปรายกันในเรื่อง “อุดมคติของชาติ” หรือ “อุดมการณ์ของชาติไทย” ความที่ผมเชื่อว่าอุดมคติเป็นของส่วนตัว และความที่ผมเคยเห็นมาในอดีตและปัจจุบันว่า ได้มีผู้พยายามใช้ลัทธิเผด็จการ ไม่ว่าจะทางซ้ายหรือทางขวาบังคับให้คนในชาติคิดและปฏิบัติเหมือนกันอย่างเดียวกันเป็นเอกฉันท์ ย่อมชวนให้ผมรู้สึกเสียวสยองในอันตรายแห่งการกำหนดให้ชาติไทยมีอุดมการณ์ขึ้นเป็นอย่างเดียวกันหมด เป็นเรื่องที่เป็นจริงไปไม่ได้ และเป็นเรื่องที่สมมติขึ้นเพื่อทำลายล้างอุดมคติของปัจเจกชน จึงเป็นเรื่องอันตราย

สรุปความได้ว่า อุดมคติมีลักษณะดังนี้

๑. เป็นหลักการที่เรายึดมั่นประจําใจและนำไปปฏิบัติ
๒. เป็นหลักการที่ต้องตั้งมั่นอยู่บนรากฐานแห่งธรรม เพื่อเกื้อกูลมหาชน
๓. เป็นหลักการที่จะต้องคอยทะนุถนอมให้แข็งแรงอยู่เสมอด้วยความไม่ประมาท
๔. เป็นหลักการที่อยู่ໃใจของแต่ละคน และอุดมคติของแต่ละคนอาจจะแตกต่างกันได้

กำเนิดของอุดมคติ และอุปสรรคต่อความเจริญของอุดมคติ

อุดมคติเป็นเรื่องของความคิดอันเกิดจากสมองอันประเสริฐของมนุษย์ และความคิดของมนุษย์นั้น ธรรมชาติสร้างมาให้ผิดแผกแตกต่างกัน ตามสุภาภิตที่ว่า “นานาจิตตัง” แต่สังคัมต่าง ๆ ตั้งแต่สมัยโบราณ วิวัฒนามาจนถึงสมัยปัจจุบันนี้ ไม่ว่าจะเป็นสังคัมประเภทใด ย่อมเป็นสังคัมที่เกรงกลัวต่ออันตรายทั้ง

ภายในและภายนอกสังคมนั้น มนุษย์ในสมัยหินที่อยู่กันเป็นกลุ่มเล็กๆ ย่อมเสี่ยงต่อการถูกทำร้ายจากสัตว์ และมนุษย์กลุ่มอื่น ในสังคมปัจจุบันที่เรียกกันว่า “เจริญ” แล้ว ก็ยังต้องเป็นห่วงถึงความสงบเรียบร้อย ทั้งภายในและภายนอกประเทศ ด้วยเหตุนี้ จึงมีความจำเป็น ไม่ว่าจะเป็นสังคมสมัยใด ที่จะหาวิธีป้องกันภัย และเสริมสร้างความสามัคคีผูกมัดกันให้กระชับ วิธีเหล่านี้มีออกมาหลายรูปแบบ ที่เราเห็นกันบ่อย ๆ ในสังคมไทยคือจารีตประเพณี หรือจะเรียกให้สละสลวยยิ่งขึ้นก็เรียกว่าขนบธรรมเนียมอันดีงาม ซึ่งบางทีไม่ เห็นว่ามีดีงามอย่างไร

จารีตประเพณีนั้นเป็นเครื่องค้ำกันความปลอดภัยของสังคมก็จริง แต่อีกนัยหนึ่ง จารีตประเพณี นั้นเองเป็นโชครวนผูกตรึงบุคคลแต่ละคนในสังคมให้ประพฤติปฏิบัติเหมือน ๆ กับคนอื่น ด้านหนึ่งเป็น การประกันภัย แต่อีกด้านหนึ่งเป็นอาวุธบั่นทอน เสรีภาพส่วนบุคคล ข้อที่ร้ายก็คือ สภาวะของสังคมนั้น มีการเปลี่ยนแปลงแปรผันอยู่ตลอดเวลา แต่ขนบธรรมเนียมมักจะไม่เปลี่ยน ในกรณีเช่นนี้ ลักษณะบังคับ ของขนบธรรมเนียมย่อมรุนแรงขึ้น และลักษณะการประกันภัยบางครั้งแทบจะไม่เหลืออยู่เลย ยิ่งถ้าสมาชิก ส่วนมากของสังคมประพฤติโน้มเอียงไปในทางอธรรมมากขึ้น ในกรณีนี้ ผู้หนึ่งผู้ใดใช้ความคิดจะปรับตนเองให้เข้าสู่ทางธรรมหรือปรับปรุงสังคมให้หันไปในวิถีแห่งธรรม ผู้นั้นมักถูกสังคมดูหมิ่นเหยียดหยันว่าเป็นคน นอกกริต เดียรตี (ซึ่งในภาษาไทยปัจจุบัน แปลว่า คอมมิวนิสต์)

เสรีภาพเป็นเนื้อดิน อากาศ และปุย ที่จะทำให้พฤกษชาติแห่งความคิดเจริญเติบโตขึ้นได้ และเมื่อ ความคิดนำไปสู่อุดมคติ อุดมคติจะเกิดขึ้นได้ ก็ต่อเมื่อบุคคลในสังคมสามารถใช้ความคิดอย่างเสรี ปราศจาก พันธนาการของจารีตประเพณี หรืออีกนัยหนึ่ง เราต้องสนับสนุนให้มนุษย์แต่ละคนใช้ความคิดอย่างมี เสรีภาพชนิดที่ไม่ต้องพึ่งหวาดหวั่นว่าจะเป็นความคิดนอกกลุ่มนอกทาง นั้นแหละจึงจะเป็นการสนับสนุนอุดมคติ ให้ถือกำเนิดได้ แม่น้ำลำห้วยยังเปลี่ยนแนวเดินได้ สมอมนุษย์อันประเสริฐจะแหวกแนวบ้างมิได้หรือ ใน เมื่อไม่เป็นพิษไม่เป็นภัยต่อสังคม ยกตัวอย่างเช่น ถ้าหนุ่มสาวสมัยนี้จะคิดแต่งงานกันโดยไม่ต้องวิ่งหาฤกษ์ ยามจากพระที่ไม่แน่นอนจะเรียกว่าเป็นพุทธสาวก ก็มักจะถูกกล่าวหาว่าละทิ้งขนบธรรมเนียมประเพณีไทยอันดี งาม ทำไมเขาจะทำไม่ได้ พระพุทธองค์ท่านยังทรงยืนยันว่า

“นกุชตต์ ปฎิมา เนนตํ อตฺโต พาลํ อุพฺจจตา อตฺโต อตฺตสุส นกุชตต์ กิ การิสฺสนติ ตาราภา คนโง่มีวหาฤกษ์ยามอยู่ ผลประโยชน์ของเขาเสียไป ก็เมื่อผลประโยชน์เป็นฤกษ์ดีอยู่ในตัวแล้ว ดวงดาวทั้งหลายจักทำอะไรได้”

ในสังคมไทย ถ้าใครตาไม่บอดด้วยอวิชชา ก็คงจะมองเห็นได้ชัดว่า คู่บ่าวสาวที่แต่งงานต้องตาม ขนบธรรมเนียมไทย โดยมีงานมงคลในฤกษ์ยามที่พิเศษนั้น มีอยู่มากคู่ที่แตกต่างกันอยู่ร่วมกันด้วยความ ทุกข์ และปราศจากความเจริญทั้งทางกายและใจ

ในเรื่อง *เดินตามสังคมสุนัขกัด* โทมัส คิมทอง ได้เขียนไว้ว่า

ข้าพเจ้าเคยรู้สึกขัดเคืองเสมอมา เมื่อถูกต่อว่า ว่าทำอะไรไม่รู้จักดูและตามสังคม คำต่อ ว่านั้นฟังในความหมายเป็นประหนึ่งว่าข้าพเจ้านอกกริตเป็นคนรั้น และหัวแข็ง และที่ไม่ค่อยชอบกัน นักรักก็มักอุปโลกน์ให้ข้าพเจ้าเป็นพวกทำเด่น ทำแปลก อะไรเทือกนั้นไป... อุดมคติไม่ได้ว่า ที่ถูกที่ ควรนั้นคืออะไร การกระทำโดยสักแต่ทำตามเขาไปนั้นให้อานิสงส์เพียงพอแล้วหรือ และการรั้นเชื่อ

อยู่แต่ตนเองคิดนั้นให้ผลดีอย่างไร (*จารุสัมพันธ์* ฉบับ ๒ ปีการศึกษา ๒๕๑๒ ในหนังสืองานศพ หน้า ๓๓๒-๓๓๓)

ในอีกแห่งหนึ่ง

ใจหนึ่ง ผมอยากให้คนไทย สังคมไทย ดำรงความเป็นไทยอยู่อย่างนี้ ใครเขาจะเปลี่ยนแปลงกันอย่างไรก็ช่างเขา แต่มาคิดดูในบางลักษณะ บางแง่ของเราที่เหลืรับได้ทีเดียว (เรื่อง *ผู้น้อยค่อยก้มประนมกร* หนังสืองานศพหน้า ๓๔๕)

เสรีภาพสร้างความเจริญให้แก่ความคิดของมนุษย์ได้ฉันใด การใช้เสรีภาพในการคิดย่อมช่วยให้เกิดอุดมคติในสมาชิกแห่งสังคมฉันนั้น และอุดมคติของสมาชิกต่าง ๆ ในสังคมซึ่งมีความแตกต่างกันไปหลาย ๆ กระแสนั้น ย่อมจะทำให้สังคมนั้นเจริญมั่งคั่งดีกว่า “อุดมการณ์” อันหนึ่งอันเดียวของสังคม

เราท่านมักจะได้ยินเสมอว่า “อุดมคติกินไม่ได้” คັນปากนัก อยากจะตอบเสียเหลือเกินว่า ใครเล่าจะบำพอกที่จะกินอุดมคติ หรือมิฉะนั้นก็มีผู้กล่าวว่า “ไอ้ที่คุณคิดจะทำนั้นมันเป็นอุดมคติ แต่ปฏิบัติไม่ได้” ต้องตอบว่า ถ้าเผื่อเราสนใจในการเมือง จะก่อตั้งพรรคการเมืองชนิดที่มีอุดมคติ ก็ต้องเลือกระหว่างอุดมคติชนิดที่มีพวกน้อย กับอำนาจอันอาจจะเกิดจากการมีพวกมากโดยละทิ้งอุดมคติ บ้านเมืองและประชาธิปไตยก็แหลกเหลว หรือในทางเศรษฐกิจ เราต้องการให้เกิดความยุติธรรมในสังคมขึ้นในด้านการกระจายรายได้และทรัพย์สินให้ทั่วถึงกันในหมู่คนร่วมชาติเดียวกัน ก็มีผู้ตำหนิว่าเราเป็นนักอุดมคติโดยหมายจะให้รู้สึกว่าเขาบริภาษเรา ครั้นเราไม่รู้สึกเจ็บแค้น กลับพาเชื่อคิดว่าเขาสรรเสริญเรา เขาก็เติมต่อไปว่าเราเป็นนักอุดมคติเอียงซ้ายหรือจะให้เจ็บจริง ๆ ก็กล่าวว่า เป็นนักอุดมคติแดง ... ผลก็คือเหมือนถูกมัดกัด

รอล์ฟ วัลโด เอเมอสัน นักปราชญ์อเมริกันมีคำตอบเรื่องเหล่านี้อย่างไรไพเราะเมื่อกล่าวถึงอุดมคติแห่งผู้เฒ่าในวิชา ผมขออนุญาตนำมาเสนอไว้ดังนี้

อันความย้วยวนมายาแห่งโลกเรานี้แหละที่ทำให้เราเกิดความจำเป็นอย่างยิ่ง ที่จะต้องมีผู้เคร่งในการเรียน เป็นสมณะแห่งวิทยา และผู้รักเรียนนั่นเองก็มีหน้าที่และสิทธิที่จะบังคับโลกให้เดินตามตน มิใช่ตนเดินตามโลก จงน้อมรับเอาธรรมอันขจายตกลงอยู่แล้วในของทุกสิ่งประกอบขึ้นเป็นธรรมชาติ จงช่วยเป็นลิ้นให้ธรรมชาติได้กล่าวมธุรสกล่อมใจมนุษย์ และจงแสดงให้โลกอันโง่เขลาเล็งเห็นเสียที่ว่าวิชาความรู้นี้ประเสริฐเพียงใด เมื่อเราได้เห็นอยู่ดำตาแล้วว่า กาลสมัยของเรานี้มีบาปอยู่หนาแน่น และบ้านเมืองของเรามีความเท็จความชั่วดาษดินอยู่ ก็ขอให้เราทั้งหลายจงเข้าสู่ความร่มเย็นแห่งวิชา และแสวงหาความรู้ ซึ่งใคร ๆ เขาได้ละเลยเสียแล้ว ถึงแสงแห่งวิชานั้นจะริบหรี่ ก็จงพอใจเถิด เพราะแม้จะเป็นสิ่งเล็กน้อย ก็ยังเป็นของของเราจริง ๆ จงมุ่งหน้าคืบแล้วคืบอีกต่อไป อย่าได้ท้อถอย อย่าได้ทะนงจนถึงกับวางมือจากการค้นคว้าหาความรู้ อย่าเชื่อถือในความคิดของท่านจนงมงาย และก็อย่าหลงลืมผู้อื่นโดยไม่พิจารณาถึงเหตุผล ท่านมีสิทธิที่จะเดินทางข้ามทะเลทรายไปสู่วิชาถึงจะเป็นทะเลทรายทุรกันดาร ก็มีดวงดาวส่องแสงอยู่แพรพราว และเหตุไฉนเล่า ท่านจึงจะสละสิทธิข้อนี้ของท่านเสียไปซึ่งสุกก่อนห้าม โดยเห็นแก่ความสำราญที่ดิ้นสัก ๑ แปลงบ้านสัก ๑ หลัง และยุงข้าวสัก ๑ ยุง วิชาเองก็มีหลังคา มีฟูก ที่นอน มีอาหาร ไว้

ต้อนรับท่าน

จงบำเพ็ญตนให้เป็นผู้จำเป็นแก่โลก มนุษยชาติก็จะนำอาหารมาสู่ท่านเอง แม้จะไม่ถึง
ยุงฉาง แต่ก็จำเป็นบ่าเหน็จชนิดที่ไม่ลบล้างบุญคุณของท่านที่ทำไว้แก่มนุษยชาติ ไม่ลบล้างความรัก
ใคร่นิยมของคนทั้งหลาย และไม่ลบล้างสิทธิของท่านที่มีอยู่ต่อศิลปะ ต่อธรรมชาติ และต่อความ
หวังของมนุษย์

(สุนทรพจน์ ณ อาร์ทมิธคอลเลจ ถอดความและเรียบเรียงในเรื่อง จรรยานักเรียน ใน
คำพูดข้อเขียน ของ ปวย อึ้งภากรณ์ หน้า ๓๐๖-๓๐๗)

ท่านทั้งหลายที่เป็นเพื่อนร่วมใจ ผมขอเชิญชวนให้เราทั้งหลายสะกดใจภาวนาขอให้คุณธรรมและ
อุดมคติของ โทมัส คิมทอง จงเจริญ อุดมคติจงเจริญ

ถาม อยากเรียนถามท่านอาจารย์ว่าขณะนี้คนไทยมีอุดมคติอย่างไรบ้าง?

ตอบ อันนี้พูดยาก ระหว่างที่ผมไม่อยู่ประเทศไทย ๒ ปีเศษมานี้ พอกลับมา รู้สึกว่าคนไทยเรา
ชักโกหกเก่ง เวลาพูดไป ไม่รู้ว่าพูดจริงหรือเล่น จนกระทั่งคนอย่างผมพูดจริงก็ไม่มีใครเชื่อ เพราะฉะนั้น
จะให้แยกแยะออกไปว่าใครมีอุดมคติอย่างไร เห็นทีลำบาก ข้อควรคำนึงก็คือว่า อุดมคติที่ว่านั้นตั้งขึ้นตาม
หลักธรรมหรือไม่ เขาอาจมีเป้าหมายที่มีแต่คำพูด นักการเมืองบางท่านอาจมีเป้าหมายที่จะพยายามที่จะมี
อำนาจ

ถาม อุดมคติของเด็กและผู้ใหญ่มักขัดกัน ในกรณีนี้ควรหาทางประนีประนอมอย่างไร?

ตอบ ในกรณีนี้ บางอย่างก็ประนีประนอมได้ บางอย่างก็ประนีประนอมไม่ได้ สมมติว่าอุดมคติ
ในทางการเมืองในการเลือกตั้ง เด็กอย่างนักศึกษาอาจเห็นว่า ควรมีการเลือกตั้งโดยบริสุทธิ์ แต่นักการเมือง
พยายามทำทุกอย่างเพื่อเป้าหมายที่จะได้อำนาจ เพราะฉะนั้น จะบริสุทธิ์หรือไม่ จะไม่อยู่ในสายตาของเขา
ในกรณีนี้ผมเห็นว่าประนีประนอมกันไม่ได้

ในตัวอย่างของเรื่องฤกษ์ยามในการมงคลสมรส เด็กทั้งเจ้าบ่าวเจ้าสาวอาจมีความคิดที่จะเป็นอิสระ
ไม่ต้องการหาฤกษ์ยาม เอาเรื่องของการสมรสที่จะมีสุขได้จริง ๆ แทนที่จะเอาเรื่องที่เป็นเปลือกนอกมา
คำนึงถึงเช่นเรื่องฤกษ์ ถ้าหากผู้ใหญ่บิดามารดาฝ่ายบ่าวสาวยืนยันว่าต้องทำพิธีให้ถูกต้องตามขนบธรรมเนียม
ของไทย เรื่องอย่างนี้บางทีอาจประนีประนอมได้ แต่ในการประนีประนอม ในฐานะที่ผมเป็นคนกลาง ผมก็
ว่าต้องโน้มเข้าหากันทั้ง ๒ ฝ่าย

ถ้าพูดถึงสภาวะสังคมโดยทั่วไป ผู้ใหญ่และเด็กแตกแยกกันไปทุกที ฝ่ายผู้ใหญ่ก็ยึดมั่นอยู่ใน
ร.ศ.๑๑๒ ฝ่ายเด็กก็ไปคนละยุค ในกรณีนี้ผมเห็นว่าเป็นความผิดของผู้ใหญ่มากกว่า ในเมื่อตนมีโอกาส
ได้เห็นโลกมากกว่า ควรจะรู้เรื่องการแปรผันของโลกมากกว่า ส่วนเด็กไม่เคยรู้เรื่องเลย หรือมีประสบการณ์
น้อยกว่า ถ้าจะดูถึงความเปลี่ยนแปลงของโลก เมื่อผมจากกรุงเทพฯ ไปเมื่อ ๒ ปีก่อน นักศึกษาธรรมศาสตร์
ไม่ได้แต่งตัวเหมือนเดี๋ยวนี โลกก็เปลี่ยนไป เพราะฉะนั้น จะถือทัศนคติเก่าไม่ได้ แต่แน่ละ การเปลี่ยนแปลง
ทุกอย่างไม่ใช่ของดี ถ้าหากมีวิธีประนีประนอมระหว่างเด็กกับผู้ใหญ่ก็ควรทำ แต่ความรับผิดชอบอยู่ที่
ผู้ใหญ่

ถาม เมื่อเมืองไทยกำลังมีเหตุการณ์วุ่นวายเมื่อ ๑๔ ตุลาคม อาจารย์ได้เลี่ยงหนีไปที่อื่น แต่หลังจากได้มีการจัดตั้งรัฐบาลเสร็จแล้ว อาจารย์ก็เอาคานมาสอด อาจารย์พยายามพูดเสียง ไม่เคยพูดตรง ๆ ว่าจะป็นหัวหน้าพรรคหรือไม่ ผมอยากให้อาจารย์พูดตรง ๆ ว่าอยากจะเป็นหรือไม่?

ตอบ ผมไม่เคยพูดเสียง ๆ ผมพูดมาตรง ๆ ว่าไม่เป็นแน่ ๆ ผมพูดมา ๓-๔ หนแล้วว่าไม่เอาแน่ เมื่อกลับมาจากเมืองนอก มาเมื่อเดือนธันวาคมก็ได้ให้สัมภาษณ์ไปครั้งหนึ่งแล้ว และเมื่อมกราคมกลับมาอีก หนังสือพิมพ์ก็สัมภาษณ์อีก ผมบอกว่า ผมไม่เอาแน่ทั้ง ๒ หน และมาถามอีก ผมก็บอกว่าไม่เอาแน่ ไม่เคยพูดเลยว่า บอกให้เป็นก็เป็น

ผมว่าเรากำลังพูดถึงเรื่องอุดมคติ ไม่ได้มาซักผม ส่วนที่เห็นว่าผมเลี่ยงอันตรายและเอาคานมาสอด ผมไม่จำเป็นต้องตอบ คุณจะคิดอย่างไรแล้วแต่คุณ แต่ถ้าถามผมว่า ผมมีอุดมคติอย่างไรพอตอบได้ คืออะไรที่เป็นเรื่องของความดี ความงาม ความจริง จะต้องยึดถือไว้ และไม่จำเป็นต้องให้ชนบทรรมนิยมมาบีบคั้น ชนบทรรมนิยมอะไรที่ดีเราก็รับ ถ้าไม่ดีเราก็รับ

ถาม อยากเรียนถามท่านว่า อุดมการณ์ทางการเมืองของท่านอาจารย์มีอย่างไร?

ตอบ เราต้องพยายามรักษาผลประโยชน์ของคนส่วนรวมของชาติ จะเรียกว่าเป็นคอมมิวนิสต์ หรือโซเซียลลิสต์ หรือแคปิตอลลิสต์ หรืออะไรก็แล้วแต่ แต่นี้เป็นอุดมคติ การนำไปสู่อุดมคตินี้จำเป็นต้องมีสิ่งที่เป็นเครื่องมือ คือเสรีภาพของแต่ละคน ทั้งการพูด การเขียน การคิด การตั้งสมาคม เสรีภาพในการที่ประชาชนจะตั้งผู้แทนราษฎรขึ้นไปเพื่อควบคุมและจัดตั้งรัฐบาล

ในลัทธิเศรษฐกิจบางลัทธิ เช่น โซเซียลเดโมแครตหรือโซเซียลลิสต์ ซึ่งมักมีคนอ้างว่าผมนิยมอยู่จริงอยู่ อาจมีจุดมุ่งหมายตรงกันคือ ถือประโยชน์ของประชาชนเป็นใหญ่ แต่วิธีการของผมเห็นว่า เมืองไทยยังไม่สามารถไปสู่การกระทำอันนั้นได้ เนื่องด้วยวิธีการจะนำสังคมนิยมมาสู่เมืองไทย จำเป็นต้องอาศัยระบบราชการที่มีประสิทธิภาพ เพราะเหตุว่าโซเซียลลิสต์หมายถึงว่ารัฐบาลทำหลาย ๆ อย่างเพื่อประชาชน ผมเห็นด้วยในหลักการ แต่เห็นว่าขณะนี้ยังทำไม่ได้ เพราะระบบราชการยังไม่มีประสิทธิภาพพอที่จะเป็นเครื่องมือรัฐบาลในลักษณะนั้น เพราะฉะนั้นในขณะนี้ผมเห็นว่าสิ่งที่สำคัญที่สุดในการเมืองไทยคือเสรีภาพของประชาชน และต่อไปก็สุดแต่แต่ราษฎรผู้มีสิทธิออกเสียงจะพิจารณาเอาว่าจะไปทางซ้ายหรือทางขวา หรือจะผสมทั้งซ้ายและขวา ในระหว่างนั้นก็พยายามแก้ไขระบบราชการให้ดีขึ้น

ถาม ผมสนใจข้อคิดเห็นของอาจารย์ที่ว่ารัฐธรรมนูญใหม่ควรเป็นประชาชาติของราษฎร ท่านอาจารย์คิดว่าเรื่องนี้พอจะเป็นไปได้ตามที่อาจารย์คาดไว้หรือมีอุปสรรคอะไรบ้าง?

ตอบ ในระหว่างนี้ผมพยายามร่างรัฐธรรมนูญการปกครองชั่วคราวแก้ไขฉบับ ๒๕๑๕ เพื่อที่จะเปิดช่องให้มีประชาชาติ แล้วเอาไปให้เพื่อนที่เป็นนักกฎหมายดู บางท่านก็บอกว่าทำได้ บางท่านก็บอกว่าทำไม่ได้ เหตุผลที่ร่างเพราะแต่ละครั้งที่เรามีรัฐธรรมนูญ เราไม่เคยปรึกษาราษฎรเลย คณะราษฎรในปี ๒๔๗๕ เองก็ไม่ใช้ตัวแทนราษฎรที่แท้จริง เพราะฉะนั้นราษฎรจึงไม่มีความสนใจในรัฐธรรมนูญ ถ้าเราปรึกษาเรื่องนี้กับราษฎรเสียที ก็จะชี้ให้ประชาชนเห็นว่ารัฐธรรมนูญนี้เป็นของเรา อย่างน้อยผู้ใหญ่ทางกรุงเทพฯ ก็ยังมาปรึกษาเรา อย่างน้อยก็เป็นข้อผูกพันให้เป็นประเพณีอันดีสำหรับรัฐธรรมนูญต่อไป แต่ในเวลานี้ถ้าพูดแล้วก็มีโอกาสที่จะเป็นไปได้ ๕๐:๕๐

ถาม อาจารย์มีอุดมคติทางด้านเศรษฐกิจ การเมือง และสังคมอย่างไร?

ตอบ อุดมคติที่ผมได้กล่าวไว้ ถ้าพูดถึงในเรื่องนามธรรมที่ผมคิดไว้ในใจคือ อะไรดี อะไรงาม อะไรจริง เราควรส่งเสริม ในทางด้านการเมือง คือ เสรีภาพและประชาธิปไตย ตามที่ผมเสนอให้ลงประชามติ และให้มีสภาเดี่ยว การที่เห็นว่าแต่ละคนที่จะสมัคร ส.ส. ควรมีสัทธิที่จะเข้าพรรคหรือไม่เข้าพรรคก็ได้ ทั้งหมดนี้เป็นอุดมคติที่ว่าเสรีภาพและประชาธิปไตย

ส่วนทางด้านเศรษฐกิจ รู้สึกว่าอะไรที่เป็นประโยชน์ต่อคนหมู่มากควรกระทำ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ผมเชื่อในอุดมคติของท่านประธานาธิบดีรามอน แมกไซไซที่ว่า “ใครเกิดมามีน้อย กฎหมายควรอำนวยให้มาก” หมายความว่าคนที่เกิดมาแล้วยากจน พิกัด หรืออาชีพ ไม่ได้ร่ำเรียนชั้นสูง ควรมีสัทธิที่จะเรียกร้อง ความยุติธรรมในสังคมให้ได้ เป็นหน้าที่ของพวกเราที่มีวิถีสถาณะสูงกว่า มีโชคความสูงกว่า ที่จะรับใช้ ควรถือว่า เป็นหน้าที่โดยตรง

ด้านสังคม ถือเสรีภาพส่วนบุคคล ขนบธรรมเนียมประเพณีบางครั้งบั่นเสรีภาพส่วนบุคคล จนกระทั่งบางครั้งจะทำอะไรก็ต้องทำแบบอย่างเดียวกันหมด

ถาม ใครเรียนถามปัญหาปรัชญาว่า คำกล่าวที่ว่าคนเราทำความดีเพราะหวังผลดีตอบแทน ไม่มีใครทำดีเพราะสิ่งนั้นเป็นความดี คำกล่าวนี้ดูประหนึ่งว่า บุคคลพวกแรกทำความดีเพราะต้องการความดีตอบแทนนั้น เป็นผู้ที่ไม่น่าหนักหน่วงความดีน้อยกว่าผู้ที่ทำดีเพราะสิ่งนั้นเป็นความดี แต่ถ้าผลตอบแทน ไม่ใช่ผลตอบแทนเฉพาะตัว คือตอบแทนส่วนรวมแล้ว คนที่ทำดีเพราะหวังความดีตอบแทน คงมีน้ำหนักแห่งความดีมากกว่าใครเรียนถามความคิดเห็นของอาจารย์ในเรื่องนี้

ตอบ เรื่องนี้เป็นเรื่องระหว่างคนมีอุดมคติและไม่มีอุดมคติ คนที่ทำความดีด้วยเหตุผลที่รู้สึกว่าเป็นสิ่งดีแล้วทำเป็นคนที่ยึดมั่นในอุดมคติ คนที่ทำความดีเพราะเห็นว่า เป็นผลประโยชน์ส่วนตัว ไม่ใช่ประโยชน์ส่วนตัวไม่ทำ ในกรณีนี้ ไม่ว่าจะดีแค่ไหนก็ไม่ทำ หรือไม่ดีก็ทำ อันนี้ไม่ใช่อุดมคติแน่ แน่ละ ในโลกนี้บางทีก็มีความยุติธรรม บางทีก็ไม่มี คนที่มีอุดมคติอาจถูกเหยียดหยัน ส่วนคนไม่มีอุดมคติเหยียดหยันอย่างอุดมคติ อาจจะได้ลาภยศมาก แต่นั่นไม่ได้หมายความว่า เราจะจำกัดความว่าอย่างไรดี แตกต่างจากที่เราได้ทำ

ถาม ในขณะนี้คนไทยส่วนหนึ่งอยู่ในป่า และส่วนที่อยู่ในเมืองกำลังจะจับอาวุธเข้าประหัตประหารกัน ผมคิดว่าไม่มีใครอยู่เบื้องหลัง เราควรจะทำอุดมคติของทั้งสองฝ่ายเข้าหากันหรือไม่ และถ้าจะปรับ จะปรับอย่างไร?

ตอบ คนไทยจะมีสิทธิทางการเมืองต่างกัน จนกระทั่งฆ่าฟันกัน และที่ร้ายกว่านั้น ราษฎรชายแดน ยังถูกลูกหลงทั้งซ้ายและขวา เช่นกรณีบ้านนาทราย ผมว่ายังมีอีกหลายแห่งไม่เฉพาะนาทราย ทางฝ่ายคอมมิวนิสต์บอกว่าคนในนาทรายเป็นสายตำรวจ ทหาร ส่วนตำรวจทหารก็บอกว่า คนในนาทรายเป็นสายให้คอมมิวนิสต์ ซึ่งอาจจะจริงทั้งคู่ ผลที่เกิดขึ้นก็คือราษฎรที่จะหากินโดยสุจริตโดนขนาบทั้งซ้ายและขวา ผลเสียหายเกิดแก่ราษฎร อันนี้เป็นตัวอย่าง

ผมเห็นว่าอะไรในโลกนี้ขัดขวางกันถึงขนาดตีฟันกันนั้น ถึงอย่างไรก็ยังหาวิธีสงบได้ จะเห็นว่าแม้แต่สงครามโลกครั้งที่ ๑ และ ๒ ไป ๆ มา ๆ ก็ต้องสงบไม่ว่าจะเกิดเหตุอะไร ถ้าแต่ละฝ่ายไม่ยอมหันหน้าเข้าเจรจากัน เช่นนี้จะเกิดผลร้ายแก่ทั้งสองฝ่ายตลอดไป

ผมจึงเห็นว่าในเมื่อเปลี่ยนแปลงการปกครองแล้ว ซึ่งเดิมไม่ว่าอะไร เราจะใช้กำลังเข้าปราบปราม ซึ่งผมเห็นว่าไม่ถูกต้อง บางอย่างเราน่าจะใช้วิธีป้องกัน บางอย่างถึงต้องใช้วิธีแก้ไขที่ไม่ใช่ด้วยวิธีใช้อาวุธอย่างเดียว การปราบปรามด้วยอาวุธอาจจำเป็นในบางขณะ แต่ส่วนใหญ่แล้วควรหลีกเลี่ยง

ในเมื่อเปลี่ยนการปกครอง และรัฐบาลในระบบนี้ก็คือพลเรือนเป็นนายกฯ รองนายกฯ และรัฐมนตรี เป็นส่วนใหญ่ควรที่จะพยายามเจรจาหาวิถีทางสงบศึกประนีประนอมด้วยกันทั้ง ๒ ฝ่าย แม้จะไม่มีหวังที่จะทำให้ฝ่ายที่เป็นคอมมิวนิสต์จริง ๆ หันมาเจรจาได้ แต่อย่างน้อย อย่าลืมว่าที่เราเรียกว่าผู้ก่อการร้ายส่วนใหญ่ไม่ใช่คอมมิวนิสต์ อันนี้รัฐบาลเก่าก็ยอมรับว่าได้เคยกล่าวเกินความจริงไปถึงเรียกว่าเป็นผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์ การที่รัฐบาลจะเปิดเจรจาแทนที่จะยิงกันคงจะเป็นไปได้ อย่างน้อยคนที่ไม่ใช่คอมมิวนิสต์ก็จะออกมาจากป่า ส่วนที่เป็นคอมมิวนิสต์จริง ๆ เราอาจใช้นโยบายต่างประเทศอีกทางหนึ่ง โดยสืบว่าอาวุธเขาได้มาจากไหน ซึ่งเรารู้กันอยู่แล้ว และเมื่ออาวุธมาจากต่างประเทศ เราจะมีเจรจากับประเทศที่ช่วยอบรมเขา ส่งอาวุธให้เขา ซึ่งก็คงจะพอเจรจากับประเทศที่ช่วยอบรมเขา ส่งอาวุธให้เขา ซึ่งก็คงจะพอเจรจากันได้ ไม่ทราบว่ามันทั้งหลายจะเห็นด้วยกับผมหรือไม่ในเรื่องข้อเท็จจริง เขาใจว่าเมื่อเปลี่ยนรัฐบาลแล้ว การโจมตีของคอมมิวนิสต์เบาลงไป วิทยุซึ่งเป็นปรักขี้ก็เสียงเบาลง แต่เนื่องจากเราไม่ได้เปิดเจรจาในตอนนั้น ตอนหลังเลยรุนแรงขึ้นทุกที แน่ละเมื่อตำรวจทหารเราต้องตายไปคนหนึ่ง ทหารตำรวจที่เป็นเพื่อนก็เจ็บแค้น เราก็ออกปราบปรามกวาดล้าง เมื่อคนในป่าถูกยิง เขาก็เจ็บแค้น อันนี้ไม่มีทางสิ้นสุด ผมอยากจะให้แต่ละคนแสดงความคิดเห็นว่าเราจะแก้ไขอย่างไร เสนอวิธีการขึ้นมา ไม่ใช่แต่เฉพาะรัฐบาลเรื่องนี้เป็นปัญหาที่ไม่น่าท้อใจหรือใช้วิธีทางทหารแก้ไข

ถาม อยากทราบความเห็นของอาจารย์ในการจัดตั้งพรรคคอมมิวนิสต์ในไทย?

ตอบ อันนี้รู้สึกเป็นปัญหาใหญ่ ผมเห็นว่าควรมีการเปิดโอกาสให้คอมมิวนิสต์ตั้งพรรคโดยอิสระ เราไม่ไว้ใจคอมมิวนิสต์ ผมก็ไม่ไว้ใจ เราไม่ต้องกลัวว่าพรรคคอมมิวนิสต์จะเข้าสภา เมื่อเขามาหาเสียง ลองถามเขาว่า เขามีที่ทำต่อพระมหากษัตริย์อย่างไร ให้เขาตอบในข้อนี้ ถ้าเขากล้าพอที่จะตอบคตินิยมในพรรคคอมมิวนิสต์ของไทยก็น้อยลงทันที

ถาม อุดมคติของอาจารย์คือเสรีภาพและผลประโยชน์ของประชาชน อยากทราบว่าอาจารย์มีวิถีทางอย่างไรบ้างที่จะทำประโยชน์ให้ประชาชน?

ตอบ เมื่อผมเป็นข้าราชการกระทรวงการคลัง การที่จะทำประโยชน์ให้คนส่วนใหญ่ ผมพยายามดูว่า ในการให้มีการเก็บภาษี พยายามให้เก็บตามคนรวยให้เสียมาก คนจนให้เสียน้อยตามสัดส่วน ส่วนด้านรายจ่าย ผมพยายามให้สำนักงานประมาณมีบริการแก่ประชาชนมากขึ้น เช่น การศึกษา จะเห็นได้ว่าสมัยผมงบประมาณด้านการศึกษาเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ

เวลานี้ผมรู้สึกว่าจะสนใจกับกรรมกรและชาวนา ผมเห็นว่าการกระทำของรัฐบาลเก่าในเรื่องนี้ไม่ได้ผล เพราะฉะนั้นเราพยายามหาวิธีใหม่ เหตุผลที่ผมไม่ยอมรับตำแหน่งทางการเมือง ก็คือ ผมรู้สึกว่าการที่ผมจะทำหน้าที่พัฒนาชนบทและขณะเดียวกันก็ดำเนินงานทางการเมืองนอกสังเวียน หมายความว่า สนับสนุนกลุ่มต่าง ๆ ที่เรียกร่องสิทธิมนุษยชน กลุ่มที่ส่งเสริมประชาธิปไตย กลุ่มพิทักษ์เสรีภาพประชาชน ถ้าผมทำอยู่เช่นนี้ ผมรู้สึกว่ามีช่องทางที่จะป้องกันไม่ให้เกิดวิกฤตการณ์เหตุร้าย แต่ถ้าผมรับตำแหน่ง

เป็นผู้ใหญ่ในรัฐบาล แน่ละใครก็ย่อมว่าซันกเป็นนก ซี้ไม่เป็นไม้ แต่ที่จริงแล้วไม่เป็นเช่นนั้น บางครั้งแม้ว่าเราจะต้องใจทำอะไรก็ตาม แต่ถ้าเรามีคนที่ใช้ไม่ได้ หรือให้ทำแล้วไม่ทำ ก็จะได้ไม่ผล เห็นได้จากอาจารย์สัญญาในขณะนี้ ท่านไม่มีเวลามาคิดอ่านในเรื่องคุณคนให้ทำอย่างนั้นอย่างนี้ ผมไม่ได้หมายความว่าผมตีเทียบตำแหน่งนายกฯ ว่าเป็นตำแหน่งไม่มีเกียรติ แท้จริงเป็นหน้าที่ที่สำคัญมาก แต่ใจผมรักจะทำหน้าที่นี้มากกว่า

ถาม ผมใคร่ถามเกี่ยวกับอุดมคติของอาจารย์ที่ว่า อาจารย์มีความสนใจในระบอบสังคมนิยม แต่เหตุการณ์ในประวัติศาสตร์ไม่เคยมีประเทศใดบรรลุระบอบสังคมนิยมได้โดยสันติวิธีเลย มีอยู่ประเทศหนึ่งคือชิลี ซึ่งได้พยายามพัฒนารูปแบบด้วยวิธีสันติเป็นเวลาถึง ๓ ปี แต่ในที่สุดสังคมนิยมของชิลีก็ล้มเหลว จึงอยากเรียนถามท่านอาจารย์ว่า วิธีการในการใช้สังคมนิยมของอาจารย์จะเหมือนชิลีหรือไม่?

ตอบ ข้อแรกทีเดียว ถ้าผมได้พูดผิดไปขออภัยด้วย ผมไม่เคยอ้างว่าผมเป็นนักสังคมนิยม เมื่อครั้งที่ผมอธิบายเรื่องนี้เป้าหมายของผมอาจจะไปตรงกับสังคมนิยมหรือไม่ก็แล้วแต่ แต่ผมรู้สึกว่ามีคุณวุฒิที่จะเป็นนักสังคมนิยม เพราะในขณะนี้ผมไม่เห็นที่เราควรยึดการผลัดหรือการพาณิชย์มาเป็นของรัฐทั้งหมด ด้วยเหตุที่ว่าข้าราชการของเรายังมีมือไม้ไม่พอ ข้อสอง คำว่าสังคมนิยมมีหลายอย่าง รัสเซียก็เรียกว่าโซเซียลลิสม์ เยอรมันเป็นโซเซียลเดโมแครตก็เป็นโซเซียลลิสม์ อังกฤษพรรคกรรมกรก็เป็นโซเซียลลิสม์ ในโลกนี้มีทั้งโซเซียลลิสม์แกโซเซียลลิสม์อ่อน สิ่งที่ผมเข้าใจว่าผู้ถามลืมไปคือ พรรคโซเซียลเดโมแครตในสวีเดน นอร์เวย์ เดนมาร์ก ใน ๓ ประเทศนี้ เกิดมาโดยวิถีทางรัฐธรรมนูญ มีกษัตริย์เป็นประมุข โซเซียลเดโมแครตในสวีเดนครองเมืองมาแล้วประมาณ ๒๐ กว่าปี เดนมาร์ก นอร์เวย์ ก็เช่นเดียวกัน ออสเตรเลีย ซึ่งนายกฯ เพิ่งมาเยือนเมื่อเร็ว ๆ นี้ ก็เป็นพรรคกรรมกร การจะเป็นรัฐบาลก็โดยวิถีทางรัฐธรรมนูญและประชาธิปไตย พร้อมทุกประการและรับผิดชอบได้เช่นเดียวกัน

จริงอยู่ ตัวอย่างของชิลี เห็นได้ชัดว่าฝ่ายนายทุน โดยเฉพาะนายทุนต่างประเทศจะต้องพยายามขัดขวางลบล้าง ในชิลีนี้ผมรู้พอสมควร มันยากยิ่งกว่านี้ คือพรรคของประธานาธิบดีอาเยนเดเอง ซึ่งเป็นโซเซียลลิสม์นั้น ต้องรวมสมทบกับฝ่ายคอมมิวนิสต์ จึงสนับสนุนให้เป็นประธานาธิบดีสำเร็จ

แม้ในประเทศไทย วันหน้า รัฐบาลไทยอาจเป็นสังคมนิยมได้ โดยไม่ต้องปฏิวัติรัฐประหาร เข้ามาโดยวิถีทางรัฐธรรมนูญ และเข้ามาโดยมีพระเจ้าอยู่หัวเป็นประมุขของประเทศ ไม่จำเป็นต้องมีการเปลี่ยนแปลงสถาบันพระมหากษัตริย์ ส่วนใหญ่ผู้รู้เรื่องการเมืองหรือรู้แต่ทำเป็นไม่รู้ พยายามจะบอกว่า ถ้าใครช่วย นี่แหละศัตรูในหลวง นี่เป็นเรื่องที่ทำให้เกิดความเกลียดชังในเรื่องนี้ แต่พวกเราที่เรียนรู้ระบอบการเมืองมามาก ไม่จำเป็นต้องให้เขาหลอกได้